

ФЕДОРЕНКО А. В.,

здобувач

(Науково-дослідний інститут
публічного права)

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.5.131>

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПРИНЦИПІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ СТРАХУВАННЯ

Актуальність статті полягає в тому, що в реаліях сьогодення державне регулювання ринку страхування має ключове значення, оскільки забезпечує його стабільність, надійність та прозорість. Воно спрямоване на створення чітких правил діяльності страховиків, контроль за їхньою фінансовою спроможністю та дотриманням зобов'язань перед клієнтами. Завдяки цьому зменшується ризик шахрайства, недобросовісної конкуренції та банкрутств, які можуть підірвати довіру до всієї системи. Регулювання також сприяє захисту прав страхувальників, особливо у випадках масових збитків або кризових ситуацій, коли важливо, щоб страхові виплати були гарантованими. В основі відповідного регулювання лежить система відправних начал, вихідних ідей, тобто принципів. У даному контексті зауважимо, що принципи закладені в основу будь-яких соціальних, політичних, економічних, юридичних та інших явищ де відіграють роль керівних, відправних начал. У досліджуваній сфері, принципи складають не просто фундамент системи функціонування, а виступають невід'ємним елементом механізму його реалізації, тому потребують окремої уваги та детального наукового досліджу. Мета статті полягає у визначенні поняття принципів державного регулювання ринку страхування в Україні. У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених щодо тлумачення поняття «принцип», виділено ключові характеристики даної наукової категорії. Аргументовано, що принципи державного регулювання ринку страхування представляють собою сукупність установлених в суспільстві та розчинених в нормативно-правовій системі держави основоположних, фундаментальних засад, ідей імперативного значення, які визначають специфіку діяльності уповноважених державних органів та вимоги до роботи їх посадових осіб щодо забезпечення належного і законного функціонування страхового ринку України. Зроблено висновок про доцільність виділення наступних ознак поняття «принцип» в контексті здійснення державного регулювання: 1) сформовані в суспільстві ідейні концепти про призначення, структуру, роль та межі державної влади; 2) встановлюють обов'язкові цінності та вимоги до процесу діяльності органів державної влади та їх посадових осіб, якими останні мають неухильно керуватись в процесі виконання публічних завдань та функцій; 3) принципи підкріплюються чіткими законодавчими нормами, адже знаходять вираження в безмежній кількості нормативно-правових положень, пронизуючи всю юридичну систему; 4) принципи стабільні та незмінювані протягом значного проміжку часу, адже йдуть від суспільства та формалізуються цілим комплексом правових норм, які неможливо змінити чи відмінити одномоментно; 5) принципи виступають засадами вищого порядку, наділяються безумовною загальною обов'язковістю до суб'єктів, щодо яких звертається їх безпосередня дія. Закладені в них вимоги об'єктивні та конкретизовані, через що не можуть трактуватись суб'єктивно в напрямку звуження або розширення змісту.

Ключові слова: *принципи, принципи права, регулювання, державне регулювання, страхування, ринок страхування.*

Fedoenko A. V. Regarding the definition of the concept of principles of state regulation of the insurance market

The relevance of the article lies in the fact that in today's realities, state regulation of the insurance market is of key importance, as it ensures its stability, reliability and transparency. It is aimed at creating clear rules for the activities of insurers, monitoring their financial capacity and compliance with obligations to clients. This reduces the risk of fraud, unfair competition and bankruptcies, which can undermine confidence in the entire system. Regulation also helps protect the rights of policyholders, especially in cases of mass losses or crisis situations, when it is important that insurance payments are guaranteed. The basis of the relevant regulation is a system of starting points, initial ideas, that is, principles. In this context, we note that principles are the basis of any social, political, economic, legal and other phenomena where they play the role of guiding, starting points. In the studied area, the principles constitute not only the foundation of the functioning system, but also act as an integral element of the mechanism of its implementation, therefore they require special attention and detailed scientific research. The purpose of the article is to define the concept of principles of state regulation of the insurance market in Ukraine. The article, based on the analysis of the scientific views of scientists on the interpretation of the concept of "principle", highlights the key characteristics of this scientific category. It is argued that the principles of state regulation of the insurance market represent a set of fundamental, fundamental principles, ideas of imperative importance established in society and dissolved in the regulatory and legal system of the state, which determine the specifics of the activities of authorized state bodies and the requirements for the work of their officials to ensure the proper and lawful functioning of the insurance market of Ukraine. The conclusion is made about the expediency of distinguishing the following features of the concept of "principle" in the context of state regulation: 1) ideological concepts formed in society about the purpose, structure, role and boundaries of state power; 2) establish mandatory values and requirements for the process of activity of state authorities and their officials, which the latter must strictly follow in the process of performing public tasks and functions; 3) principles are supported by clear legislative norms, as they are expressed in an unlimited number of regulatory and legal provisions, penetrating the entire legal system; 4) principles are stable and unchangeable over a significant period of time, as they come from society and are formalized by a whole complex of legal norms that cannot be changed or canceled at once; 5) principles are principles of a higher order, endowed with unconditional general binding force to the subjects to whom their direct action is directed. The requirements contained therein are objective and specific, which is why they cannot be interpreted subjectively in the direction of narrowing or expanding the content.

Key words: *principles, principles of law, regulation, state regulation, insurance, insurance market.*

Актуальність теми. В реаліях сьогодення державне регулювання ринку страхування має ключове значення, оскільки забезпечує його стабільність, надійність та прозорість. Воно спрямоване на створення чітких правил діяльності страховиків, контроль за їхньою фінансовою спроможністю та дотриманням зобов'язань перед клієнтами. Завдяки цьому зменшується ризик шахрайства, недобросовісної конкуренції та банкрутств, які можуть підірвати довіру до всієї системи. Регулювання також сприяє захисту прав страхувальників, особливо у випадках масових збитків або кризових ситуацій, коли важливо, щоб страхові виплати були гарантованими. В основі відповідного регулювання лежить система відправних начал, вихідних ідей, тобто принципів. У даному контексті зауважимо, що принципи закладені

в основу будь-яких соціальних, політичних, економічних, юридичних та інших явищ де відіграють роль керівних, відправних начал. У досліджуваній сфері, принципи складають не просто фундамент системи функціонування, а виступають невід'ємним елементом механізму його реалізації, тому потребують окремої уваги та детального наукового досліджу.

Стан дослідження проблеми. Як одна з центральних категорій теорії держави і права, принципи досліджувались в роботах великої кількості науковців, наприклад: І.П. Бахновської, Г.А. Борисова, А.М. Колодія, Ю.С. Шемшученко, Т.А. Фулей та інших. В координатах державного управління даному питанню приділяли увагу Е.А. Афонін, Я.В. Бережний, В.Д. Бакуменко, Н.П. Докторова, А.М. Михненко, Ю.П. Сурмін, Н.В. Ткаченко тощо. Водночас, аналіз та визначення принципів державного регулювання такої вузької сфери, як ринок страхування, в наукових працях на сьогоднішній день не проводились.

Саме тому метою статті є визначити поняття принципів державного регулювання ринку страхування в Україні.

Виклад основного матеріалу. В межах піднятої проблематики потребує уточнення поняття «принцип» (від латинського «*principium*» – основа, начало, фундамент), яке в тлумачних словниках української мови розкривається, як: 1) основне, вихідне положення якої-небудь системи, якогось учення, теорії, науки, ідеологічного напрямку тощо; 2) основна особливість устрою, дії механізму, пристрою, тощо; 3) внутрішнє переконання у чому-небудь, головна норма поведінки, точка зору на що-небудь; 4) правило, яке визначає природу, соціальну сутність, інші особини явища, його спрямованість [1, с.1125; 2, с.366; 3, с.547].

Принцип є однією з ключових категорій філософської науки на що зокрема акцентує свою увагу В.І. Шинкарук. «Античні філософи прагнули віднайти принцип існування усіх речей і, зазвичай, пов'язували його із субстанцією. Од XVI - XVII століття в європейській філософії принципи почали тлумачити здебільшого як категорію теоретико-пізнавальну на основі розрізнення того, що лежить в основі дійсності, – принципи буття і того, що лежить в основі пізнання цієї дійсності, принципи пізнання. В подальшому розуміння принцип переміщується у сферу логічного виразу пізнання; принцип стає центральним поняттям, основоположною ідеєю, що пронизує певну систему знання і субординує його. У межах теоретичного знання принцип означає вимогу розгортання самого знання у систему, де всі теоретичні положення логічно пов'язані між собою і впливають певним чином одне з одного. Будь-яка теоретична система знання ґрунтується на принципах, пов'язаних між собою», – пише вчений. Ним же наводиться друге значення слова «принцип» згідно якого – це внутрішні переконання людини, ті практичні, моральні й теоретичні засади, якими вона керується в житті, в різноманітних сферах діяльності [4].

За тлумаченням окремих науковців, наприклад, С.І. Хом'яченко, принцип варто розглядати як щось ґрунтовне, постійне, ідея, що має силу незалежно від часу та обставин; узагальнення, яке виведено із спостереження численних фактів і підтверджене практикою [5, с.48]. Розмірковуючи про принципи в теорії пізнання, М.А. Маркуш зробив висновок: це (принцип) теоретичне узагальнення найбільш типового, що відбиває суть явища, як закономірність, яка складає основу пізнання [6, с.21]. Є.М. Попович запропонував думку згідно до якої принципи – це певна домінуюча ідея, яка відображає зміст і основні риси якогось явища природи чи свідомої людської діяльності. На його думку найбільш повно принципи розглядаються стосовно складних соціальних систем, як умови їх нормальної життєдіяльності. «Якщо певні принципи, котрі об'єктивно притаманні тій чи іншій системі, не закладені в неї при її створенні або порушуються в процесі її діяльності, то нормальне функціонування такої системи унеможливорюється або утрудняється», – вважає автор [7, с.133-134]. Як пише В.О. Кабанець, принципи є продуктом людської діяльності, результатом якої вони виступають і інтереси якої вони задовольняють. Це соціальні явища, як за джерелом виникнення, так і за змістом: їх виникнення зумовлюється потребами суспільного розвитку і у них відображаються закономірності життя суспільства [8, с.95-96]. Узагальнюючи вищенаведене можемо зробити висновок, що принцип – це певне ядро, вихідне положення, фундаментальна, керівна ідея, що знаходиться в основі, тобто, є своєрідним будівним каркасом

відповідно до якого здійснюється якась діяльність, проводиться певний процес, формується наукова концепція і таке інше.

В правовій галузі загальноприйнятим тлумаченням принципів є наступне: керівні засади (ідеї), які визначають зміст і спрямованість правового регулювання суспільних відносин. Принципи концентровано відображають найсуттєвіші риси права, є його квінтесенцією, «зовнішністю» [9, с.128]. Подібне, або наближене до нього визначення закріплюється в енциклопедичних джерелах з права. В той же час, у багатьох авторських концепціях зміст принципів розширюється.

Наприклад, принципи права за М.В. Цвіком, В.Д. Ткаченко і О.В. Петришиним – це загальні вимоги до суспільних відносин і їх учасників, а також вихідні керівні засади, відправні установлення, що виражають сутність права і впливають з ідей справедливості й свободи, визначають загальну спрямованість і найістотніші риси діючої правової системи [10, с.193]. Згідно Т.І. Фулей принципи права – це, по-перше, основоположні ідеї на яких стоїть вся правова реальність; по-друге – нормативні засади права, що визначають сутність і спрямованість правового регулювання. Вчена наводить ряд притаманних категорії базових ознак: 1) принципи права утворюють певну систему, елементи якої діють взаємопов'язано, узгоджено і скоординовано; 2) вони є диференційовані і отримують різну модифікацію залежно від сфери дії; 3) класифікація принципів, як правило, проводиться за різними критеріями всередині однієї правової системи – національної або міжнародної [11, с.9].

Одну з найбільш довершених теоретичних конструкцій змісту правових принципів запропонував А.М. Колодій. Науковець довів, що це такі відправні ідеї існування права, які виражають найважливіші закономірності і підвалини даного типу держави і права, є однопорядковими із сутністю права і становлять його головні риси, відрізняються універсальністю, вищою імперативністю і загально значимістю, відповідають об'єктивній необхідності побудови і зміцнення певного суспільного ладу. Принципи права спрямовують і надають синхронності усьому механізму правового регулювання суспільних відносин, досконаліше інших розкривають місце права у суспільному житті і його розвитку. Саме принципи права, констатує автор, є критерієм законності й правомірності дій громадян і посадових осіб, адміністративного апарату і органів юстиції і за певних умов мають велике значення для зростання правосвідомості населення, його культури і освіти. Це свідчить, що принципи підлягають системному аналізу в їх динаміці і статиці. На думку вченого, становлячи головний зміст права, юридичні принципи отримують усі його властивості і функції, а саме: а) вони нормативно-регулятивні, загальні, обов'язкові, об'єктивно обумовлені, історичні та ідейно-політичні категорії; б) їх соціальною функцією є регулювання і охорона суспільних відносин; в) вони є самостійною юридичною категорією, тобто мають ознаки [12, с.27].

Принципи державного регулювання походять зі змісту правових, але відрізняються від них, передусім, внаслідок особливостей сфери засади функціонування якої вони визначають. Щодо останніх О.О. Акімов розмірковує: «У державному управлінні принципи розглядаються як прояви закономірностей, відношення або взаємозв'язки суспільно-політичного характеру та інших груп елементів державного управління, відображені у вигляді певного наукового положення, що застосовується в теоретичній і практичній діяльності людей у сфері державного управління. Принципи державного управління ґрунтуються на онтологічних, гносеологічних і методологічних аспектах державно-управлінської діяльності, відображають найсуттєвіші, основні, об'єктивно необхідні закономірності, відносини та взаємозв'язки в державному управлінні» [13, с.4].

В.Я. Малиновський розглядає принципи державного регулювання, як фундаментальні істини, закономірності, керівні правила, основні положення, норми поведінки, виражені у вигляді певного наукового положення, закріпленого переважно у правовій формі, якого повинні дотримуватись органи державного управління й державі службовці у своїй діяльності [14, с.46]. Принципи державного регулювання запропоновано визначати Є.О. Романенко як об'єктивно зумовлені нормативні засади, що є своєрідним відображенням законів і закономірностей суспільного розвитку, соціальних потреб, цінностей, законів і закономірностей

управління, в основному закріплені в юридичних актах у вигляді керівних правил і норм поведінки, що відповідають цілям діяльності системи управління та визначають вимоги до системи, структури, організації і процесу управління [15, с.93-94].

Розкриваючи зміст принципів державного регулювання розвитку підприємництва держави Н.Г. Мазій зробила наступні висновки: «Принципи повинні доповнювати дію економічних законів і закономірностей, розкривати притаманні їм сутнісні риси та постійно повторювані зв'язки між елементами системи. Основою фундаментального поєднання державного й ринкового механізму регулювання процесів відтворення економіки є такі принципи: законності, відповідності динамічним умовам розвитку та конкретній соціально-економічній ситуації в країні, гармонізації економічних інтересів, економічної та екологічної доцільності, регіонального підходу, поступового згортання регуляторних функцій держави на користь ринкового механізму з урахуванням тенденцій на європейському й світовому ринках. Принципи мають бути каркасом при моделюванні конкретних елементів організаційно-економічного механізму державного регулювання, забезпеченні його цілісності та синхронності у взаємодії всіх блоків» [16].

Узагальнюючи різні наукові точки зору, А.В. Попова запропонувала визначати принципи державного регулювання професійної фінансової діяльності, як закріплені в правових нормах головні ідеї, вихідні засади, загальні положення здійснення державними регуляторами сукупності заходів щодо упорядкування, контролю та нагляду за діяльністю небанківських організацій та інших учасників ринків небанківських фінансових послуг з метою створення сприятливих умов для їх функціонування, запобігання і протидії зловживанням і порушенням на ринках небанківських фінансових послуг та забезпечення захисту законних інтересів клієнтів [17, с.377].

Натомість В.Й. Развадовський визначає принципи державного регулювання транспортної системи як своєрідну «модель» регулюючого впливу на розвиток транспортної системи, реалізація якої передбачає необхідність вирішення проблеми її відтворення у нормативно-правових актах різної юридичної сили. Вчений наголошує, що принципи об'єктивні, не залежать від волевиявлення та побажань окремих особистостей, засновані на діалектичному законі розвитку суспільства [18].

Висновки. Тож, проведений аналіз дає можливість виділити наступні загальні ознаки поняття «принцип» в контексті здійснення державного регулювання: 1) сформовані в суспільстві ідейні концепти про призначення, структуру, роль та межі державної влади; 2) встановлюють обов'язкові цінності та вимоги до процесу діяльності органів державної влади та їх посадових осіб, якими останні мають неухильно керуватись в процесі виконання публічних завдань та функцій; 3) принципи підкріплюються чіткими законодавчими нормами, адже знаходять вираження в безмежній кількості нормативно-правових положень, пронизуючи всю юридичну систему; 4) принципи стабільні та незмінювані протягом значного проміжку часу, адже йдуть від суспільства та формалізуються цілим комплексом правових норм, які неможливо змінити чи відмінити одномоментно; 5) принципи виступають засадами вищого порядку, наділяються безумовною загальною обов'язковістю до суб'єктів, щодо яких звертається їх безпосередня дія. Закладені в них вимоги об'єктивні та конкретизовані, через що не можуть трактуватись суб'єктивно в напрямку звуження або розширення змісту.

Таким чином, принципи державного регулювання ринку страхування являють собою сукупність установлених в суспільстві та розчинених в нормативно-правовій системі держави основоположних, фундаментальних засад, ідей імперативного значення, які визначають специфіку діяльності уповноважених державних органів та вимоги до роботи їх посадових осіб щодо забезпечення належного і законного функціонування страхового ринку України.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. : Ірпінь ; ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

2. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови. Х. : «Фоліо», 2002. 846 с.
3. Мельничук О. С. Словник іншомовних слів. 1-е видання. Київ: «Українська радянська енциклопедія», 1974. 865 с.
4. Філософський енциклопедичний словник. В. І. Шинкарук (голова редколегії) та ін.; Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук (наукові редактори); І. О. Покаржевська (художнє оформлення). Київ: Абрис, 2002. 742 с.
5. Хом'яченко С.І. Правове забезпечення контролю за використанням та охороною земель в Україні: дис... канд. юрид. наук : Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. 2004. 207 с.
6. Маркуш М.А. Принцип змагальності в кримінальному процесі України: дис... канд. юрид. наук. : 12.00.09 : Харків: Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. 2005. 204 с.
7. Попович Є.М. Нагляд і контроль за дотримання трудового законодавства України: дис... канд. юрид. наук.: 12.00.05 : Харків: Національний університет внутрішніх справ. 2003. 192 с.
8. Кабанець В.О. Теоретичні аспекти удосконалення інституту трудових спорів в Україні: дис... канд. юрид. наук. : 12.00.05 : Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2009. 189 с.
9. Юридична енциклопедія: В 6 т. Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 1998 Т. 5: П-С. 2003. 736 с.
10. Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін.; За ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2002. 432 с.
11. Фулей Т.І. Сучасні загальнолюдські принципи права та проблеми їх впровадження в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук. : 12.00.01 : Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 2003. 24 с.
12. Колодій А.М. Принципи права України: Монографія. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 208 с.
13. Акімов О.О. Основні принципи державно-управлінської діяльності у системогенезній динаміці. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. №12. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/12_2019/51.pdf.
14. Малиновський В.Я. Державне управління: Навчальний посібник. Луцьк: Ред.-вид. відд. «Вежа « Вол. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. 558 с.
15. Романенко Є.О. Принципи і функції державного управління. *Науковий вісник: Державне управління*. 2018. №1. С.91-99.
16. Мазій Н. Г. Принципи та механізми державного регулювання розвитку підприємництва. Демократичне врядування. 2011. Вип. 8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2011_8_8.
17. Попова А.В. Мета та принципи державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Випуск 83. С.372-378.
18. Развадовський В.Й. Державне регулювання транспортної системи України (адміністративно-правові проблеми та шляхи їх розв'язання): автореф. дис... д.ю.н. : 12.00.07 : Харків: Національний університет внутрішніх справ. 2004. 36 с.

